

УДК 130.2:37.013.73

Кивлюк О. П.

Доктор філософських наук, професор кафедри методології науки і міжнародної освіти Інституту магістратури, аспірантури і докторантури НПУ імені М. П. Драгоманова

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ

Будь-який інноваційний процес вимагає оволодіння інформаційними ресурсами і комунікаційними технологіями. Проблема полягає не в тому, щоб оволодіти деяким набором технологій, а в тому, щоб побудувати ефективну систему їх використання відповідно до стратегії і тактики розвитку. Інноваційна освіта є моделлю освіти, орієнтованою на максимальний розвиток творчих здібностей особистостей, на створення потужної мотивації саморозвитку індивіда на основі свідомо обраної «освітньої траєкторії» (сфери, напрямку і послідовності освіти, типу і виду навчального закладу тощо) та сфери професійної діяльності.

Ключові слова: *інноваційна освіта, глобалізація, інформатизація, особистість, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційні освітні технології, безперервна освіта.*

Орієнтація сучасної освіти коливається в системі двох полюсів світо-розуміння: суспільство, в якому свобода і права людей обмежені, в якому одні люди використовують інших як засіб ми визначаємо як антигуманне; суспільство ж, у якому свобода і права поширюються на всіх громадян, а особистість завжди вважається метою і ніколи — засобом, ми визначаємо як гуманне. Попри доцільність і нагальність втілення останнього з названих підходів, сьогодні у світі продовжує домінувати авторитарна модель освіти, яка забезпечує відтворення людини насамперед як «засобу виробництва». Це доволі показово для сучасного українського суспільства.

З наростанням глобалізаційних процесів та пов'язаного з ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу. Його сутністю, основним виміром і основним важелем стає розвиток особистості, людський розвиток як такий. Саме ця обставина буде визначати конкуренто-

спроможність кожної країни на оглядову перспективу. Ось чому сфера освіти, що найбільшою мірою детермінує рівень розвитку людини, має стати загальнонаціональним пріоритетом. В Україні цього ще не відбулося, тому важливим завданням є утвердження і в громадській думці, і в суспільній практиці пріоритетності сфери освіти як необхідної умови поступального і динамічного національного розвитку.

В умовах інформатизації суспільства та всіх сфер його життєдіяльності широкого розповсюдження набуває таке явище як інформатизація освіти, в якій в якості технологічної основи використовуються новітні інформаційно-комунікаційні технології.

Різні аспекти інформаційного суспільства, зокрема, роль і місце людини в процесах глобалізації і інформаційних взаємодіях, специфіка розвитку інформаційного суспільства в окремих високорозвинутих країнах, і країнах, що розвиваються, проаналізовані в українській і російській літературі у працях І. Ю. Алексєєвої, М. С. Демкової, Т. А. Берези, Л. В. Березовець, О. Л. Варганової, С. Т. Кара-Мурзи, А. В. Колодюка, І. Б. Колиушка, В. І. Лисецького, Л. Г. Мельника, І. С. Мелюхіна, А. І. Ракитова, Г. Л. Смоляна, А. С. Черешкіна, А. А. Чернова та ін.

Вплив інформатизації на освіту має визначений характер, що засвідчують зміни в процесах, які традиційно відбувалися в межах локальних інформаційних систем. Сучасні дані зарубіжної та вітчизняної педагогіки свідчать: йдеться про створення нового типу навчання, способу здобування знань. Є очевидним зв'язок між інформаційно-комунікаційними технологіями і розширенням евристичного, розвиваючого підходу в освіті. Змінюються цільові засади освіти, уявлення про природу знання, місце і роль викладача тощо.

Основна ідея концепції нової системи освіти полягає в тому, що для формування в особистості творчого нерепродуктивного мислення, можуть бути використані комп'ютерні віртуальні технології. Вони дають необмежені можливості для наочної розробки творчих ідей в кіберпросторі, які згодом можуть бути втілені в природній реальності при наявності значної наполегливості, яка має формуватися у рамках даної системи освіти. Комп'ютерні віртуальні технології дозволяють значно скоротити час навчання, оскільки включають в роботу всі органи відчуттів, а фактична інформація, що сприймається за допомогою цих технологій, набуває наочний і максимально зрозумілий вигляд [1, с. 362]. Людина яка навчається, отримує унікальну можливість зберігати в процесі навчання фізичне здоров'я, використовуючи комп'ютерні віртуальні обладнання для надання стану природної динаміки у кіберп-

росторі. В процесі спільного використання комп'ютерних віртуальних технологій і технології CD-ROM відкриваються нові можливості для створення навчальних курсів на компакт-дисках. Такі курси були б більш ефективними за рахунок використання тривимірних образів і гіпертексту, а також доступу до величезної кількості інформації, записаної на компакт-диску.

Спільне використання комп'ютерних віртуальних технологій з глобальною мережею Інтернет створює нове освітнє середовище, в якому особистість може здійснювати навчання у вигляді творчого процесу; робити доступними результати навчального процесу в Інтернеті для людей всього світу; спілкуватися дистанційно у кіберпросторі так само, як це відбувається у звичайній обстановці; отримувати доступ до необмежених інформаційних ресурсів Інтернету; знаходити необхідну інформацію практично миттєво за допомогою гіпертексту і великої кількості пошукових систем.

Нова система освіти завдяки комп'ютерним віртуальним технологіям має великі перспективи для ефективної теоретичної і практичної підготовки людей будь якого віку в різних сферах і є серйозною альтернативою класичній системі освіти [5].

Інформатизація вищої освіти передбачає використання засобів інформатики й інформаційних технологій як педагогічного інструментарію, інформаційну підтримку освіти базами даних знань, а саме—використання телекомунікаційних технологій, автоматизованих навчальних курсів, електронних підручників і бібліотек, розвиток системи дистанційної освіти.

Дистанційне навчання можна використовувати у вищій школі, а також для підвищення кваліфікації і перепідготовки спеціалістів. Воно дозволяє одержати диплом усім, хто з тих чи інших причин не має змоги навчатися очно. Це особливо актуально саме для України, де останнім часом гостро постає проблема підготовки і перепідготовки спеціалістів.

Дистанційне навчання відкриває великі можливості для студентів-інвалідів. Сучасні інформаційно-комунікаційні освітні технології дозволяють вчитися сліпим, глухим і страждаючим захворюваннями опорно-рухового апарата. Одержавши навчальні матеріали в електронному і/чи друкованому вигляді з використанням телекомунікаційних мереж, студент може опанувати знання вдома, на робочому місці, чи в спеціальному комп'ютерному класі, де б він не знаходився.

Комп'ютерні системи можуть проєкзамувати, виявити помилки, дати необхідні рекомендації, здійснювати практичні тренінги, відкрити

доступ до електронних бібліотек, за лічені секунди знайти потрібну цитату, абзац, параграф чи главу книги, виділити в ній найголовніші аспекти.

Навчальні електронні курси супроводжуються ігровими ситуаціями, з використанням термінологічних словників і відкривають доступ до основних вітчизняних і міжнародних баз даних і знань на будь-якій відстані, в будь-якому темпі й у будь-який час. Враховуються індивідуальні здібності, смаки, темперамент і зайнятість студента. Все це робить дистанційне навчання якісніше, доступніше і дешевше традиційного.

Дистанційне навчання набуло визнання як форма освіти завдяки механізму чіткого відокремлення його від інших форм за рахунок таких чинників: фізична віддаленість студента і викладача (на відміну від навчання «віч-на-віч»); вплив навчального закладу (на відміну від самоосвіти); використання технічних засобів, а саме інформаційно-комп'ютерних технологій (Інтернету, електронної пошти, комп'ютерних конференцій, чатів), які об'єднують викладача та студентів і передають зміст навчання; забезпечення двосторонньої комунікації між учасниками навчального процесу з різними цілями; участь у індустріалізованій формі освіти [6].

З огляду на значне збільшення кількості Інтернет-користувачів взагалі та серед студентів зокрема, та з поширенням використання Інтернету для навчальних цілей, можна стверджувати про взаємозбагачення, підвищення та якість навчання.

Накопичений досвід роботи в дистанційному середовищі із студентами різних форм навчання дозволяє констатувати, що дистанційне навчання є перспективною формою організації навчального процесу, в якому міститься значний потенціал для вдосконалення освіти. Зокрема, таке навчання цікаве для студентів, сприяє зростанню мотивації вивчення різних предметів. Для викладачів воно дає змогу позбавитися великої кількості паперової роботи, зосередити свою увагу на креативній складовій навчального процесу [2].

Натомість досвід вказує на існування окремих проблем, одна з яких полягає у тому, що студенти різних форм навчання виказують неоднакову активність у роботі конференцій, чатів та інших видів комунікативної діяльності в режимі реального часу. Фактор особистого знайомства виявляється таким, що суттєво впливає на даний вид діяльності. Так, студенти денної форми навчання в дистанційних курсах включеного типу беруть активнішу участь у опосередкованому спілкуванні «студент-студенти», ніж ті, які навчаються в чистих дистанційних курсах.

Таким чином, дистанційна освіта стала найбільш кардинальною зміною в освітній сфері, пов'язаною з інформаційно-комунікаційними технологіями. Чимало новостворених і вже існуючих освітніх закладів пропонують курси навчання через Інтернет. Програми дистанційного навчання використовують весь арсенал інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють обмінюватися текстовою, графічною, аудіо- і відео- інформацією. У деяких випадках програми дистанційного навчання повністю виключають контакт, що вимагає фізичної присутності.

Останнє породжує побоювання різного роду, починаючи з численних способів обману в процесі навчання до небезпеки культурно-гуманістичної форми. Тим не менше вищезгадані зміни в освітній сфері являють собою нові культурні форми [3, с. 385], як на рівні університетів, так і на державному рівні.

У умовах переходу до інформаційного суспільства виникають і формуються нові професії укупі з професійними кодексами поведінки, мовами, споживчими і дозвільними схильностями (пріоритетами) відбувається значні зміни на рівні університетів та коледжів. Інтернет-технології не тільки змінили способи, за допомогою яких викладачі спілкуються один з одним і зі студентами, але й власне заклади освіти, котрі почали активно експериментувати з різними способами використання кіберпростору для забезпечення процесу освіти — онлайн-публікації програм, що передбачають створення інтерактивних веб-сайтів. Активно поширюється онлайн-обговорення у формі телеконференцій по електронній пошті чи через веб-сайти. При вивченні багатьох курсів вводиться обов'язкове використання електронної пошти для спілкування викладачів і студентів. Значно розширилось використання електронних бюлетенів, в яких студенти обговорюють теми курсу, відповідають на запитання викладачів та інших студентів. Одним з методів роботи зі студентами стали обговорення у спеціально створених для цієї мети чатах у режимі реального часу.

Широке застосування у навчальному процесі знаходять мультимедійні інформаційні технології. Принципи технології мультимедіа характеризуються актами одномоментності візуального та процесуальності слухового сприймання, синтезу та синхронізації вербалізованих таневербалізованих знань, синхронізації та інтеграції часово-просторових та візуально-просторових джерел художньої та навчальної інформації.

Системи мультимедіа широко використовуються для реалізації електронних підручників з кольоровою графікою, навчаючих систем,

мультимедійних бібліотек, довідкових географічних інформаційних систем. Використання інформаційних мультимедіа—технологій у системі освіти дозволяє розвивати творчий і інтелектуальний потенціал того хто навчається, його вміння сприймати та генерувати нові знання, а також застосовувати їх на практиці. Системи мультимедіа дозволяють завчасно формувати навчальний матеріал для інформаційної підтримки різноманітних форм освітньої діяльності— читання лекцій, проведення практичних занять і тестування, самостійної роботи тощо [4].

Мультимедійний електронний підручник використовується не менше, ніж традиційний підручник, тому постає питання про створення бібліотек мультимедійних компакт-дисків з курсами дисциплін, що викладаються в освітньому закладі та з супутньою інформацією. Електронний підручник має стати для студентів та викладачів, учнів та вчителів таким же легкодоступним та простим у використанні джерелом інформації, як і звичайна книга. Немає принципового значення, який з двох підручників (традиційний чи електронний), який з двох підходів (традиційна педагогіка чи інформаційна) отримає перевагу. Сучасна дидактика знає велику кількість підходів до організації навчання. І їх число постійно зростає. Світ—плюралістичний. Численні й освітні підходи. Кожен з них потребує власної програмної підтримки для здійснення навчального процесу.

В контексті зазначеного, провідні ВНЗ України створюють мультимедіацентри, обладнані сучасною комп'ютерною технікою з мультимедійним мережевим навчальним комплексом, який створює динамічне освітнє середовище, поєднує в собі передові технології засобів мультимедіа, простоту керування, надає викладачу ефективний інструмент для навчання, доступність у роботі з системою при вивченні будь-якого предмету, поєднує вивчення і обговорення, інтерактивне спілкування студента і викладача. Все це істотно підвищує ефективність занять і дозволяє оптимальне поєднати методи колективного та індивідуального навчання.

Іншим засобом доступу та обміну інформацією є електронна пошта. Широке застосування електронна пошта знаходить у таких освітніх програмах, де виникає необхідність: поділитися з колегами ідеями, досвідом, даними або результатами консультацій зі спеціалістами, експертами різних рівнів; безпаперового обміну поштовими відправленнями; швидкого спілкування з людьми без фізичного пересування; розвитку навичок колективної роботи.

Через електронну пошту можна легко і швидко спілкуватися один з одним, не зважаючи на існуючі культурні та географічні відмінності. Поряд з електронною поштою для доступу й обміну інформацією все більше використовуються засоби телеконференцій, особливо у рамках дистанційного навчання. Недаремно дистанційну освіту називають освітою, що руйнує кордони, освітою майбутнього. За прогнозами вчених, саме дистанційна освіта (у поєднанні з традиційними формами навчання) буде превалювати в недалекому майбутньому XXI століття. Дистанційна освіта відкриває можливість вчитися інвалідам, жителям регіонів, де нема навчального закладу або потрібного викладача. Вона дозволяє самим обирати курси (можна обирати курси навіть із різних систем дистанційної освіти) і темп освіти. Телеконференція дозволяє організувати колективну роботу, реалізувати поряд з традиційними такі активізуючі прийоми навчання, як ділові ігри, мозковий штурм тощо. Усе це стає можливим завдяки реалізації на основі телеконференції територіально розподілених або віртуальних аудиторій.

Кількість показників, що визначають рівень досягнень у галузі освіти, достатньо велика, це показники забезпеченості науки і освіти технічними засобами (наприклад, кількість комп'ютерів на одного студента (учня), процент навчальних закладів і бібліотек, що мають доступ до мережі Інтернет тощо), показники використання інформаційних технологій (процент студентів (учнів) та відвідувачів бібліотек, які використовують Інтернет у процесі навчання тощо), інтенсивності цього використання (середня кількість годин, які проводить студент (учень) за комп'ютером в мережі Інтернет на тиждень або в місяць), показників якості ліній доступу, а також можливості доступу до спеціалізованих освітніх мереж. Особливістю цієї системи показників є акцентуація уваги на якості доступу і можливості доступу до освітніх мереж. Одним з головних показників є швидкість надання послуг, які доступні між та у межах національних дослідницьких та освітніх мереж. Крім того, важливим індикатором розповсюдження ІКТ в освіті є частка викладачів, які використовують інформаційні технології (особливо Інтернет) для навчання дисциплінам, які не пов'язані з інформатикою.

ІКТ значно полегшують процес оволодіння знаннями, і це надає можливості для вдосконалення освітніх програм, покращення політики їх формулювання, виконання і розповсюдження. Нові комунікаційні технології повинні зменшити рівень відмежування та відкрити доступ до знань.

Простіше кажучи, поняття «електронна освіта» асоціюється з вищою освітою та з корпоративним навчанням, але електронна освіта охоплює

навчання на всіх його рівнях як формальних, так і неформальних, і використовує електронний зв'язок через Інтернет, Інтранет та Екстранет повністю або частково. Інші віддають перевагу онлайн-навчанням. Web- освіта є підвидом електронної освіти та відноситься до навчання, що використовує Internet-браузери (наприклад, Netscape та Internet Explorer).

Таким чином, ІКТ можуть допомогти розширити доступ до навчання. Вони є потенційно потужним інструментом для розширення можливостей освіти для груп, традиційно виключених з процесу навчання через культурні, соціальні, фінансові причини або причини браку часу і не мають можливості зареєструватися в навчальному закладі. ІКТ дозволяють навчатися у будь-який час, де завгодно. Однією з особливостей ІКТ є здатність поєднувати час і простір. ІКТ роблять можливим асинхронне навчання, або навчання, що характеризується затримкою в часі між наданням інструкції та її використанням. З використанням Інтернету та з наявністю різноманітних медіа-засобів навчальні матеріали тепер можуть бути доступні де завгодно та у будь-який час для необмеженої кількості людей.

Покращення якості навчання є проблемою, особливо під час розширення можливостей навчання технічними засобами. ІКТ можуть підвищити якість навчання кількома шляхами: через підвищення мотивації; полегшення оволодіння основними вміннями та через збільшення тренінгів викладачів.

Мотивацією до навчання виступає велика кількість різноманітних ІКТ, таких як відео, телебачення та програмне забезпечення інформації, що поєднують в собі текст, звук, переміщення зображення, які використовуються для забезпечення можливості вибору причини мотивації студента до процесу навчання. Полегшення оволодіння базовими навиками заключається у тому, що передача базових навиків та творчого потенціалу може бути полегшена ІКТ за допомогою тренування та практики.

Досвід показує, що відповідне використання ІКТ може прискорити парадигматичну зміну в педагогіці, що є основним стрижнем освітньої реформи ХХІ століття. Правильно розроблене і впроваджене в дію навчання на основі ІКТ може прискорити оволодіння знаннями та навичками і виступити безпосередньою мотивацією до навчання протягом життя.

Отже, інформатизація освіти—це процес інноватизації освіти, що орієнтований переважно на максимальний розвиток творчих здібностей і створення постійної мотивації до саморозвитку особистості

на основі добровільно вибраного шляху освіти та сфери майбутньої професійної діяльності в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Освітня сфера відображає суспільну необхідність оптимального поєднання традиційних національних цінностей з інноваційними цінностями глобальної культури. Освіта повинна забезпечити не лише впровадження західних цінностей і розвиток глобальної культури, а й збереження автентичних цінностей кожної нації.

Компромісне узгодження загальнолюдських цінностей зі специфічно українськими має бути тим орієнтиром, на який скеровуватиметься глобалізаційні реформи в освітній сфері. Необхідно забезпечити оптимальний баланс між локальним і глобальним, щоб людина, формуючись як патріот своєї країни, усвідомлювала реалії глобалізованого світу, була здатна жити і діяти в ньому, нести свою частку відповідальності за нього, бути громадянином не тільки країни, а й світу.

Сутність сучасного процесу навчання складає не лише збагачення особистості певною системою знань і формування навичок практичної діяльності, а всебічна підготовка людини до життя в глобалізованому інформаційному просторі через створення рівних умов доступу до якісної освіти, забезпечення освіти впродовж життя, формування толерантного світогляду і дискурсного характеру взаємодії народів і культур.

Список використаних джерел:

1. Меламуд В. Э. Компьютер и педагогические технологии в современной школе / В. Э. Меламуд // Мир образования — образования в мире. — 2005 — № 3. — С. 201–205.
2. Навроцький О.І. Соціокультурні передумови й організаційні форми дистанційного навчання: західний досвід і перспективи вітчизняної вищої школи / О. І. Навроцький // Мультверсум. Філософський альманах. — Вип. 14. — 2004. — С. 192–198.
3. Новые информационные технологии в учебных заведениях Украины: материалы Междунар. конф. памяти проф. И. И. Мархеля, (21–26.06.2005). — Одесса: Астрро, 2005. — 318 с.
4. Полонский В. М. Образовательные ресурсы и возможности сети Интернет / В. М. Полонский // Мир образования — образование в мире. — 2006. — № 2. — С. 200–207.
5. Самусен Ф. Мобильные Интернет-технологии в обучении / Ф. Самусен // Освіта, культура, мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації: матеріали міжнар. наук.

конф. / Харк. держ. акад. культуры.—Х.: ХДАК, 2007.—С. 237–238.

6. Keegan D. On Defining Distance Education / D. Keegan // Distance Education.—1980.—Vol. 1.—Р. 13–36.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2014 р.

Кивлюк О. П. Информатизация образования в контексте свободы личности

Любой инновационный процесс требует умения владеть информационными ресурсами и коммуникационными технологиями. Проблема заключается не в том, чтобы владеть некоторым набором технологий, а в том, чтобы построить эффективную систему их использования в соответствии со стратегией и тактикой развития. Инновационное образование является моделью образования, ориентированной на максимальное развитие творческих способностей личностей, на создание мощной мотивации саморазвития индивида на основе сознательно избранной «образовательной траектории» (сферы, напрямую и последовательности образования, типа и вида учебного заведения, и тому подобное) и сферы профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *инновационное образование, глобализация, информатизация, личность, информационно коммуникационные технологии, информационные образовательные технологии, непрерывное образование.*

Kyivliuk O.P. Education informatization in the context of personality freedom

Any innovation process requires acquirement of information resources and communication technologies. The problem is not how to master some set of technologies, and to build an effective system for their applying in accordance with the strategy and tactics development. Innovative education is a model of education for the full development of creative abilities of individuals to create powerful individual self-motivation from consciously chosen 'educational trajectory « (area, direction and coherence of education, type and kind of educational institution, etc.) and professional field.

Keywords: *innovative education, globalization, informatization, personality, information and communication technology, information technology education, continuous education.*